

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ MA'MURCHILIGI BO'YICHA MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

Xushatov Nuriddin Maxmatqulovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada Yirik soliq to'lovchilarning soliq ma'murchiligini amalga oshirishning xorij tajribasi tahlil qilingan bo'lib, bu tahlillar natijasida O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligini takomillashtirish masalalari, Yirik soliq to'lovchilarning soliq ma'murchiligini yanada takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliq, budjet siyosati, budjet, soliq ma'murchiligi, yirik soliq to'lovchilar, xorij tajribasi, soliq salohiyati, soliq yuki, soliq stavkasi, soliq imtiyozlari.

Kirish: Jahondagi rivojlanayotgan va o'tish davrini kechirayotgan mamlakatlar tajribasi yirik soliq to'lovchilarning qonunchilikka rioya etilishini nazorat qilish ma'lum xavflarni bartaraf etib, soliq qonunchiligini oshirish va soliq ma'murchiligining yanada samarali bo'lishini ta'minlashini ko'rsatmoqda. "Pandemiya munosabati bilan ko'plab mamlakatlar soliq yig'ish eroziyasini boshdan kechirmoqda, bu iqtisodiy faoliyatning pasayishi va soliqqa rioya qilishning mumkin bo'lgan yomonlashuvini aks ettiradi. Aksariyat soliq ma'muriyatlari soliq to'lovchilar bilan deyarli yuzma-yuz aloqa o'rnatmay, masofadan ishlashga o'tishga majbur bo'ldi". Bugungi kunda yirik soliq to'lovchi majburiyatlarini baholash, soliq ma'muriyatchiligining asosiy

funksiyalariga yangi axborotlashtirilgan tizimlarni takomillashtirishni taqozo etmoqda.

Bugungi kunda respublikamiz iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash, davlat byudjeti daromad bazasini shakllantirish va ustuvor ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarni moliyalashtirishda soliq tizimi muhim institutsional omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, soliq tushumlarining o'z vaqtida hamda to'liq undirilishi bevosita soliq ma'murchiligining samaradorligi, natijadorlik darajasiga bog'liq hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasida soliq ma'murchiligini takomillashtirish, uning institutsional, tashkiliy va axborot-texnologik asoslarini mustahkamlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

So'nggi-yillarda Respublikamizda soliq sohasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilib, soliq yukini maqbullashtirish, tadbirkorlar uchun qulay muhit yaratish hamda soliq organlari faoliyatiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish borasida muhim natijalarga erishilmoqda. Xususan, elektron hisobot topshirish tizimi, onlayn nazorat-kassa texnikalari, elektron hisobvara-fakturalar hamda risk tahliliga asoslangan nazorat mexanizmlarining joriy etilishi soliq ma'murchiligining ochiqligi va samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda.

Shu bilan birga, amaldagi soliq ma'murchiligi tizimida ayrim muammolar ham mavjud bo'lib, ular soliq tushumlarining barqarorligiga va soliq intizomi darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan, soliq to'lovchilarning huquqiy va moliyaviy savodxonligi yetarli shakllanmaganligi, soliq ma'murchiligining ayrim bosqichlarida keraksiz ma'muriy yuklamalar saqlanib qolinayotganligi va soyadagi iqtisodiyot ulushining ko'pligi, risklarni boshqarish mexanizmlarining to'liq samarali ishlamayotgani, shuningdek, axborot tizimlari integratsiyasining yetarli darajada emasligi kabi muammolar dolzarbligicha qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasida soliq ma'murchiligida mavjud muammolarni aniqlash, ularning iqtisodiy va institutsional sabablarini tahlil qilish hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ham soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar va mexanizmlarni asoslab berishdan iboratdir.

Prezidentimizning 2018-yil 26-iyundagi PQ-3802-son qarori bilan "Soliq xizmati - insofli soliq to'lovchilarning ishonchli hamkori" tamoyili orqali ushbu atama kirib keldi. Ushbu Qaror orqali soliq organlarini soliq to'lovchilarning biznes-hamkori va maslahatchisi sifatidagi belgilash, xizmat ko'rsatishga yo'naltirilgan idoraga aylantirildi.

Soliq to'lovchilar tomonidan soliq to'lovlarini oson, tez to'lashga sharoit yaratish bugungi kunda soliq idoralarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanib kelinmoqda. Soliq to'lovchilarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatish, shu bilan soliq tizimining servisga yo'naltirish, soliq to'lovchilarning o'z soliq majburiyatlarini ixtiyoriy, sodda va qulay tarzda bajarishini ta'minlashga erishish borasida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq bu borada bir qancha muammoli holatlar ham mavjudki ushbu muammoli holatlarni yechimini topish orqali soliq to'lovchilarga yanada qulayroq soliq to'lash jarayonini amalga oshirishdan iboratdir.

2025-yil yakunlari bo'yicha mavjud soliq to'lovlarini amalga oshirish maqsadida jami 66 976 ta g'aznachilik hisobvaraqlari ochilganligi aniqlandi. Ushbu holat soliq to'lovlari tizimining yuqori darajada fragmentatsiyalanganligini ko'rsatib, amaliyotda soliq to'lovchilar uchun qator noqulayliklarni keltirib chiqarmoqda. Jumladan, ko'p sonli hisobvaraqlar mavjudligi to'lovlarni amalga oshirish jarayonini murakkablashtirib, to'g'ri rekvizitlarni tanlashda xatoliklar ehtimolini oshiradi, ortiqcha vaqt va ma'muriy xarajatlarni talab qiladi. Bundan tashqari, hisobvaraqlar sonining

ko'pligi soliq to'lovchilar tomonidan to'lov intizomini ta'minlashni qiyinlashtirib, ayrim hollarda noto'g'ri hisobvaraqlarga mablag' o'tkazish orqali qarzдорlik yoki penyalar yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, mavjud tizimni optimallashtirish, ya'ni hisobvaraqlarni birlashtirish soliq to'lov jarayonlarini yengillashtirish, soliq ma'murchiligi samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

1-jadval

2025-yilda soliqlar va jamg'armalar bo'yicha mavjud g'aznachilik hisob varaqlari soni to'g'risida ma'lumot.¹

t/r	Hisobvaraq turlari	Soni
	Jami	66 976
	<i>shundan:</i>	
I.	Soliq hisobvaraqlari jami	39 104
1	Qo'shilgan qiymat solig'i	2 704
2	Foyda solig'i	2 288
3	Aksiz solig'i	6 864
4	Er solig'i	2 704
5	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	832
6	Mol-mulk solig'i	624
7	Er qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	1 664
8	Aylanmadan olinadigan soliq	4 160

¹ Soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

9	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	1 248
10	Boshqalar	16 016
II.	Jamg'arma va boshqa hisobvaraqlar jami	27 872
1	Pensiya jamg'armasi	5 824
2	Maktab jamg'armasi	2 080
3	Davlat boji	18 928
4	SORJ (FRNO)	1 040

2025-yil yakunlari bo'yicha 4755 ta soliq to'lovchilarning 3,8 trln.so'm soliq qarzi bo'lsa, shu bilan birga 3,3 trln so'm ortiqcha to'lovi mavjud. Shundan, 665,3 mlrd so'm soliq qarzi hisobiga singdirish imkoniyati mavjud. Soliq idoralari tomonidan amalga oshirilayotgan soliq ma'murchiligi holati ayrim xorijiy mamlakatlar soliq tizimidagi ba'zi jihatlarini tahlil qilish orqali o'zimizga mos, soliq to'lovchilar uchun xam qulay tomonlarini respublikamizda xam joriy qilish juda yaxshi samara beradi.

Respublikamizda soliq to'lovchilar uchun yagona g'azna hisob raqami ochilishi soliq idoralariga ham, soliq to'lovchilarga ham juda katta qulayliklar yaratishi bilan bir qatorda bugungi kunda olib borilayotgan soliq islohotlari va soliq siyosatiga mos keladi. Shu sababli, Soliq to'lovchilar tomonidan soliqlar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirishni yagona g'aznachilik hisobvarag'i orqali amalga oshirish va ortiqcha to'lov va qarzdorlik summalarini yagona g'aznachilik hisobvarag'i orqali o'zaro hisobga olish tizimini joriy qilish taklif etiladi.

O'zbekiston Respublikasida soliq to'lovchilar uchun yagona soliq hisob raqami ochilishi natijasida soliq idoralari va soliq to'lovchilar uchun yuzaga keladigan yengilliklar²

Yo'nalishlar	Natija
Soliq to'lash oson va xatosiz amalga oshirishi	bir oyda bir marta to'lov
	hamma soliq turlari uchun universal rekvizitlar
	xatosiz to'lov amalga oshirilishi
	vaqt va mexnat xarajatlari qisqarishi
Soliq hisoboti va to'lovlari muddati bir hilligi	yagona to'lov muddati
	soliq hisobotlarini topshirish uchun bitta muddat
	to'lovning avtomatik ravishda soliq turlariga taqsimlanishi
	byudjet bilan hisob-kitoblarda yagona saldo
	bankdagi taqiqlarni bir kunda yechish
	penya faqatgina umumiy qoldiq summaga hisoblanib, soliq turlariga hisoblanmaydi
Byudjet bilan shaffof hisob-kitoblar	bir kun muddatda qaytariladi
	ortiqcha to'lovning qaytarish bo'yicha da'vo muddati yo'qligi
	ortiqcha to'lov bo'la turib, soliq qarzini majburiy undiruvga qaratilmasligi

² Muallif ishlanmasi.

	yagona soliq hisob raqamidagi ortiqcha to'lovning boshqa soliq to'lovchi yagona soliq hisob raqamiga o'tkazish imkoniyati
	manfiy qoldiq bo'yicha QQS summasini tez qaytarish imkonini beradi.

Bu esa bugungi kunda respublikamizda amalga oshirilayotgan soliq islohotlariga mos kelib, soliq to'lovchilarga ham soliq idoralariga ham soliq solish masalasida juda qulaylik yaratadi.

Soliq qo'mitasi tomonidan soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish, ularga tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishda ko'maklashish, tushuntirish berish orqali noqonuniy faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarini faoliyatini qonuniylashtirish borasida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda.

Bugungi kunda soliq idoralari tomonidan soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning yagona tartibi va standartlari tasdiqlanmaganligi soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish borasidagi ishlarni yanada rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda. Soliq qo'mitasi markaziy apparati tarkibida soliq to'lovchilarga bepul xizmatlar ko'rsatish va soliq maslahatlari hamda barcha turdagi murojaatlarga markazlashgan holda tezkor javob berishga ixtisoslashgan alohida tuzilma bugungi kunda mavjud emasligi xam xizmat ko'rsatish sifatini yuqorida darajada amalga oshirishga imkon bermayapti.

Xulosa va takliflar.

Tekshiruv harakatlarini yuqori xavfli hududlarga va potentsial nomuvofiqliklarga yo'naltirish uchun xavfga asoslangan yondashuvni amalga oshiring. Bu soliq to'lashdan bo'yin tovlash yoki rioya qilmaslik ehtimoli yuqori bo'lgan hududlarni aniqlash uchun ma'lumotlar tahlili, ilg'or texnologiyalar va keng qamrovli xavflarni baholash modellaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Bunday yondashuv soliq organlariga tekshirish resurslarini samarali va samarali taqsimlash imkonini beradi.

Soliq organlari va boshqa tegishli davlat organlari, masalan, moliya institutlari, bojxona organlari va xo'jalik yurituvchi subyektlar reyestrlari o'rtasida uzluksiz ma'lumotlar almashinuvi va hamkorligiga ko'maklashish. Ushbu ma'lumot almashinuvi soliq to'lovchilarning moliyaviy faoliyati, operatsiyalari va aktivlarini yaxlit ko'rish imkonini beradi, xavflarni baholash va maqsadli tekshiruvlar uchun qimmatli tushunchalarni beradi.

Yirik transmilliy korporatsiyalar tomonidan soliq to'lashdan bo'yin tovlash va agressiv soliq rejalashtirishga qarshi kurashish uchun xalqaro soliq organlari bilan hamkorlik va axborot almashishni kuchaytirish. Soliq bilan bog'liq ma'lumotlar, shu jumladan transfer narxlari bo'yicha hujjatlar almashinuvi soliqdan qochishning mumkin bo'lgan sxemalarini aniqlashga va chegaralar bo'ylab adolatli soliqqa tortishni ta'minlashga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi- Toshkent: G'afur G'ulom nashriyot uyi 2020.- 640 b.